

sıtır. Bütün eserde sanatın dünyası ile gerçek karşı karşıyadır.

Bir Adam Yaratmak'ın ilk basımı, Necip Fazıl'ı tiyatro yazmaya teşvik eden ve eserdeki Hüseyin rolünü de başarı ile oynayan Muhsin Ertuğrul'a ithaf edilmiştir (İstanbul 1938). Bu basımın kapağına çizilen mekanik-robot insan deseni ise o yıllarda sanat çevresindeki dostlarından Zahir Güvemli'ye aittir. Eser 1937-1938 tiyatro mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda uzun süre kapalı gişe oynanmış, 1978'de de Yücel Çakmaklı tarafından televizyon filmi olarak çekilmiştir. *Bir Adam Yaratmak*, Türk edebiyatında tenkitçilerin hakkında en çok fikir yürüttükleri tiyatro eserlerinin başında gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Özdemir Nutku, *Tiyatro ve Yazar*, Ankara 1960, s. 100-128; Necip Fazıl Kısakürek, *Bâb-ı âlî*, İstanbul 1976, s. 209-217; Mustafa Milyasoğlu, *Necip Fazıl Kısakürek*, İstanbul 1985, s. 79-87; a.mlf., "Bir Adam Yaratmak", *TDEA*, I, 440-442; Zahir Güvemli, "Bir Adam Yaratmak Piyesinin Tahlili", *Türk Tiyatrosu* (özel sayı), sy. 87, İstanbul 1938, s. 1-15; Ali Rıza Korap, "Bir Adam Yaratmak Münasebetiyle", *Varlık*, sy. 119, İstanbul 1938, s. 741-743; Sait Yeni, "Bir Adam Yaratmak", *Diriliş*, sy. 14, İstanbul 1970, s. 48-51; Mehmed Muhsin, "Bir Adam Yaratmak ya da Ölüm Korkusu", *Suffe Kültür Sanat Yıllığı 1984: Necip Fazıl Armağanı*, İstanbul 1985, s. 464-468.

M. ORHAN OKAY

BİRCENDİ

(البرجندی)

Nizâmüddin Abdülalî b. Muhammed
Hüseyn el-Bircendî el-Hanefî
(ö. 934/1527-28 [?])

**Matematik, astronomi
ve fıkıh âlimi.**

Fâzıl Bircendî diye bilinir; hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. IX. (XV.) yüzyıl ortalarında, bundan 100 yıl öncesine kadar önemli bir kültür merkezi olan İran'ın Afganistan ve Özbekistan sınırlarına yakın şehirlerinden Bircend'de doğduğu sanılmaktadır.

İlk öğrenimini de muhtemelen Bircend'de yapan Bircendî'nin daha sonra o devrin büyük bir ilim merkezi olan Herat'ta okuduğu anlaşılmaktadır. Hayatı hakkında en geniş bilgiyi veren tarihçi Hândmîr *Habîbü's-siyer* adlı eserinde Bircendî'nin Mansûr b. Muinüddin Kâşânî, Kemâleddin Hüseyin el-Konevî, Seyfeddin Ahmed b. Yahyâ et-Teftâzânî,

Kemâleddin Mes'ûd-ı Şîrvânî gibi zamanının aklî ve naklî ilimler alanındaki en büyük âlimlerinden feyiz aldığını, hocalarının ve kendisinin bilgi ve faziletçe çok değerli kimseler olduğunu söylemektedir. Ona göre Bircendî matematik ve astronomi alanlarında büyük bir otorite olması yanında çağının diğer ilimlerine de vâkıf, dindar, faziletli, örneğine az rastlanan bir kimse idi. Nitekim bütün eserlerinden onun samimi bir dindar olduğu anlaşılmalıdır, eserleri üzerinde çalışanlar da bu özelliğine dikkat çekmektedirler. İsminden sonra hemen daima "el-Hanefî" nisbesini kullanarak bu mezhebe mensubiyetini ısrarla vurgulamaktadır. Belki bu yüzden, Şah İsmâil'in emriyle öldürülen hocası Herat müftüsü Seyfeddin et-Teftâzânî'nin âkıbetine uğramamak için hayatının son yıllarında Osmanlı ülkesine gitmişti. Ziriklî onun İstanbul'a gittiğini ve burada Kâsım b. Kutluboğa'nın şerhetmeye başlayıp yarım bıraktığı *Şerhu'n-Nukâye*'yi tamamladığını belirtir. Ayrıca Bircendî'nin, Yavuz Sultan Selim'e şehzade iken sunduğu *Tuhfe-i Selîmî* adlı eserinin mukaddimesinden Trabzon'a da gittiği ve orada şehzade ile görüştüğü anlaşılmaktadır.

Ölüm tarihi hakkında hicrî 911, 916, 924, 932, 934 ve 935 gibi çok değişik rivayetler bulunmakta ve bunlardan 932 (1525-26) veya 934'ün (1527-28) gerçeğe yakın olduğu tahmin edilmektedir.

Eserleri. Çok iyi yetiştigi anlaşılan Bircendî, Uluğ Bey ve Ali Kuşçu'dan sonra İslâmî ilim geleneğini en iyi temsil edenlerden biri olup matematik, astronomi, takvim, rasat, rasat aletleri, coğrafya, fıkıh ve usul alanlarında önemli eserler kaleme almıştır. Çalışmalarının birçoğu şerh, hâşiye ve ta'likat türünden eserler olmakla birlikte ele aldığı kitaplara önemli katkılar yaptığı görülmektedir. Bütün eserleri yaşadığı devirde ve daha sonra İslâm dünyasında büyük rağbet görmüştür. Bunu kitaplarına ait yazma nüshaların dünyanın birçok kütüphanesinde ve çok sayıda mevcut olmasından anlamak mümkündür. Eserlerinin istinsahı 100 yıl öncesine kadar Osmanlı ülkesinde, İran'da ve Türkistan'da devam ettiği gibi bazı eserleri de birkaç defa basılmıştır. Çoğu Arapça, bir kısmı da Farsça olan eserleri şunlardır: 1. *Hâşiye 'alâ Şerh'il-Müleḥḥaş*. Çağmîni'nin *el-Müleḥḥaş fi'l-hey'* e adlı eserine Kâdîzâde-i Rûmî'nin yazdığı şerhe bir hâşiye olup yazarın en tanınmış kitabıdır.

Otuz kadarı Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere Türkiye'nin ve dünyanın çeşitli kütüphanelerinde eserin yüzden fazla yazma nüshası mevcuttur. Kitap ayrıca İstanbul'da yayımlanmıştır (1286, 1290). 2. *Şerhu'r-Risâleti's-Şemsiyye fi'l-hisâb*. A'rec diye de tanınan Nizâmüddin en-Nisâbü'rî'nin kitabının şerhi olup bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hamidiye, nr. 879). 3. *Risâle der Ma'rifet-i Takvîm*. *Bîst Bâb der Takvîm* adıyla da tanınan bu Farsça eser takvimlerin karşılaştırılması hakkında tek makeden ibaret bir risaledir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde (Veliyüddin Efendi, nr. 2283/2) ve diğer bazı kütüphanelerde (bk. Storey, II, 81) nüshaları bulunan eseri Muzaffer b. Kâsım Cünebâdî *Şerh-i Bîst Bâb der Takvîm* adıyla şerhetmiş ve Şah Abbas'a (1587-1629) sunmuştur. Bu şerh Tahran'da 1271'de (1854-55) ve daha sonraki yıllarda birkaç defa basılmıştır. 4. *Şerh-i Bîst Bâb der Uşurlâb*. Farsça yazılan bu eser Nasîrüddin-i Tûsî'nin *Bîst Bâb fi ma'rifet-i uşurlâb* adlı kitabının şerhidir. Başta Süleymaniye (Bağdatlı Vehbi, nr. 992; Aya-sofya, nr. 2648; Yazma Bağışlar, nr. 1352; Şehid Ali Paşa, nr. 1820/2; Serez, nr. 3828/2) olmak üzere Türkiye'de ve dünyanın çeşitli kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunmaktadır. 5. *Şerh-i Zîc-i Cedîd-i Sulṭânî* (*Ḥall-i Zîc-i Cedîd-i Sulṭânî*). Bircendî'nin Farsça kaleme aldığı bu eser, Semerkant rasathanesinde Uluğ Bey'in etrafında toplanan Kâdîzâde-i Rûmî, Gıyâseddin Cemşid el-Kâşî ve Ali Kuşçu gibi ilim adamlarının gözlem ve hesaplarına göre hazırlanan *Zîc-i Uluğ Bey* adlı büyük eserin birçok şerhinden en önemlisidir. Eserde on iki hayvanlı Çin-Türk takvimi hakkında başka kaynaklarda bulunmayan geniş bilgiler yer alır. Müellifin en önemli eserlerinden biri olan *Şerh-i Zîc'in* Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine, nr. 1714; III. Ahmed, nr. 3489), Süleymaniye (Hamidiye, nr. 84), Nuruosmaniye (nr. 2929), Kandilli Rasathanesi (nr. 235) kütüphaneleriyle yurt dışındaki bazı kitaplıklarda çeşitli nüshaları vardır. 6. *Tuhfe-i Selîmî*. *Ta'yîn-i Semt-i Kible-i Trabzon* olarak da anılan eser, Trabzon'da kible yönünün belirlenmesi için 911 (1505) yılında Farsça olarak yazılmış ve Şehzade Selim'e (Yavuz Sultan Selim) sunulmuştur. Kitapta müellif adı olarak Abdülalî b. Muhammed Rûşenî yazılıdır. Rûşenî nisbesi Bircendî'nin ya mahlasıdır veya onun Rûşenî tarikatına mensup olduğunu göstermektedir. Eserin bilinen tek nüshası İs-

A wide-angle photograph of a densely populated hillside town, likely in the Balkans, with many small, light-colored buildings packed closely together. The town is situated on a steep slope overlooking a body of water, possibly a lake or a wide river. The foreground shows a grassy field.

187